

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hämäläinen, Elina

Title: Nuorten kriittisen nettilukemisen taitoja tutkimassa ja tukemassa

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Finra ry, 2024

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Hämäläinen, E. (2024). Nuorten kriittisen nettilukemisen taitoja tutkimassa ja tukemassa. Kielikukko, 43(1-2), 26-30. https://finrainfo.fi/wp-content/uploads/2024/09/Kielikukko_1-2_2024_www.pdf

Elina Hämäläinen,

tutkijatohtori, Critical-hanke,
Jyväskylän ja Tampereen yliopistot

Kuva: Petteri Kivimäki

Nuorten kriittisen nettilukemisen taitoja tutkimassa ja tukemassa

Elina Hämäläisen kasvatustieteen alaan kuuluva väitöskirja tarkastettiin 2. syyskuuta 2023 Jyväskylän yliopistossa. Vastaväittäjänä toimi professori Päivi Rasi-Heikkinen Lapin yliopistosta ja kustoksena professori Miika Marttunen Jyväskylän yliopistosta. Julkaisemme Elina Hämäläisen väitöksenalkajaisesityksen kokonaisuudessaan.

”Netti on kuin loputon suo mitä tiedon etsimiseen tulee. Se onkin varsin näppärä apuväline, kun kirjoittaa vaikkapa esitelmää koulua varten. Kannattaa kuitenkin olla tarkkana, miltä sivulta tietonsa hankkii. Internet on nimittäin oikean tiedon lisäksi väärällään mainossivustoja, silkkää humpuukia ja puhtaita huijareita. Mistä sitten tunnistaa luotettavan tiedonlähteen?”

Kyseinen teksti ei löytynyt internetistä eikä koulujen oppikirjoista. Se osui silmiini lasteni Aku Ankka -lehdestä väitöstutkimukseni alkuaikoina – sen jälkeen teksti onkin muistuttanut minua tutkimukseni kohteesta työpöytäni seinällä. Aku Ankka -lehden luotettavuudesta voidaan toki olla montaa mieltä, mutta ilahduin suuresti, kun huomasin lehden opettavan nuoria lukijoitaan näin tärkeässä ja ajankohtaisessa teemassa.

Aku Ankka -lehti jatkaa: ”Vaihe 1: Tunnista sivun tekijä. Etsi tietoa sivusta. Katso, kuka sen on tehnyt. Onko tekijä mainostaja, alan asiantuntija vai joku, joka kirjoittaa aiheesta huvikseen?”

Aivan, kirjoittajan asiantuntijuuden arviointi on yksi tärkeimmistä taidoista, kun halutaan saada selville nettitekstin luotettavuus. Internet mahdollistaa lähes kenen tahansa julkaisevan mitä tahansa ilman perinteisiä kirjojen ja lehtien portinvartijoita, joten kirjoittajan luotettavuuden arvioinnin taito korostuu netissä surffaillessa. Asiantuntijuuden arvioinnissa on tärkeää tarkas-

tella kirjoittajan taustaa eli esimerkiksi hänen koulutustaan, työkokemustansa ja asemaansa suhteessa aiheeseen, josta hän kirjoittaa. Henkilö voi olla asiantuntija omalla alallaan, mutta ei välttämättä juuri siinä aiheessa, josta hän internetissä kirjoittaa.

”Vaihe 2. Etsi toinen ja kolmas lähde. Vaikka löysit internetsivujen joukosta haluamasi, etsi käsiisi toinenkin lähde ja vertaile, mitä muilla internetsivuilla kerrotaan. Koska kuka tahansa voi julkaista internetissä kirjoituksiaan, joiden asiasisältöä ei välttämättä ole kukaan tarkistanut, kannattaa tästä syystä itse vilkaista myös toista – ja mahdollisesti myös kolmatta – lähdeä.”

Osuvasti Aku Ankka -lehti nostaa esille myös toisen tärkeän luotettavuuden arviointikriteerin eli korroboraaation, informaation vertaamisen toisiin lähteisiin. Yksittäisen nettitekstin luotettavuuden arviointi voi olla joskus haastavaa, joten vertaamalla sen sisältämää informaatiota luotettavaan tiedonlähteeseen voidaan tekstin luotettavuudesta – tai epäluotettavuudesta – paremmin varmistua. Olennaista on kuitenkin verrata arvioitavaa nettitekstiä luotettavina pidettyihin lähteisiin, sillä myös vääristyneellä informaatiolla on taipumus kumuloitua internetissä.

Aku Ankka -lehti siis pyrkii opettamaan lapsille ja nuorille – miksei aikuisillekin – kriittistä nettilukemista. Omassa väitöstutkimuksessani olen

ollut kiinnostunut siitä, millaiset nuorten kriittisen nettilukemisen taidot ovat ja miten näitä taitoja voidaan edistää kouluopetukseen kehitetyillä oppimateriaaleilla ja -menetelmillä. Väitöstutkimuksessani kriittisellä nettilukemisella tarkoitetaan taitoja arvioida tekstien luotettavuutta sekä taitoja hyödyntää lähteitä ja niiden piirteitä kuten kirjoittajaa, julkaisijaa ja heidän asiantuntemustaan sekä motiivejaan tutkivan nettilukemisen eri vaiheiden aikana. Lisäksi väitöstutkimuksessani selvitin, miten yksilölliset tekijät kuten nuorten sukupuoli, lukusujuvuus ja luetun ymmärtäminen sekä aiempi tieto tekstin aiheesta olivat yhteydessä heidän kriittisen nettilukemisen taitoihinsa.

Väitöstutkimuksen aineistot

Väitöstutkimukseni aineisto on kerätty kahdessa Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimusprojektissa. Kummassakin tutkimusprojektissa suunnittelimme intervention, jonka oppitunnit olivat osa normaalia kouluopetusta ja sisälsivät kyseisen kouluasteen opetussuunnitelman tavoitteita ja sisältöjä. Interventioiden aikana käsiteltävät aiheet sekä käytetyt tehtävät ja opetusmenetelmät suunniteltiin ikätasoisesti sopiviksi ja vaihteittain eteneviksi.

iFuCo-tutkimusprojektin interventioon kuului 21 oppituntia, jotka kahdeksan luokanopettajaa toteuttivat omille kuudesluokkalaisille oppilaille, kun taas kontrolliryhmään kuuluvien seitsemän eri kuudennen luokan oppilaat osallistuivat samaan aikaan normaaliin kouluopetukseen.

Ensimmäisessä opetuskokonaisuudessa luokanopettajat opettivat kuudesluokkalaisille oppilaille perustaitoja, joita tarvitaan tutkivassa nettilukemisessa. Aluksi oppilaille mallinnettiin videon avulla yhtä tutkivan nettilukemisen osataitaa eli tiedonhakua, nettitekstien luotettavuuden arviointia tai synteessin laatimista, minkä jälkeen oppilaat harjoittelivat taitoa itsenäisesti, taidosta keskusteltiin yhdessä ja lopuksi refleктоitiin opittua.

Luotettavuuden arviointi -oppitunnilla katsottu videolla arviointitaidoiltaan erilaiset, fiktiiviset oppilaat arvioivat yhden nettitekstin luotettavuutta. Videota katsoessaan kuudesluokkaiset oppilaat vastasivat tehtäväpaperin kysymyksiin, joissa tuli esimerkiksi tunnistaa fiktiivisten oppilaiden käyttämiä arviointikriteerejä sekä vertailla heidän taitojaan. Tunnin lopuksi vastauksista keskusteltiin parin kanssa ja opettajajohtoisesti.

Toisella luotettavuuden arviointitaitojen oppitunnilla itsenäinen harjoittelu tapahtui analysoimalla ja arvioimalla kahta energiajuomia käsittelevää luotettavuudeltaan erilaista nettitekstiä kysymysten avulla. Oppitunnin lopuksi oppilaiden vastauksia ja tekstien luotettavuutta vertailtiin ja niistä keskusteltiin opettajan johdolla.

Kunkin osataidon opettamisen jälkeen oppilaat pääsivät harjoittelemaan tutkivan nettilukemisen taitoja kahdessa projektissa, joista ensimmäinen tapahtui suljetussa ja toinen avoimessa nettiympäristössä. Suurin osa intervention oppitunneista sijoittui äidinkielen oppiaineeseen tai monialaisiin opintoihin, mutta soveltavista projekteista jälkimmäinen kuului sisällöllisesti myös ympäristöoppiin käsitellen energia-aihetta.

Aroni-tutkimusprojektiin kuuluva lukiolaisten neljän oppitunnin tutkivan nettilukemisen interventio oli osa suomen kielen ja kirjallisuuden opettajan toteuttamaa Tekstit ja vaikuttaminen -kurssia ja kontrolliryhmän opiskelijat osallistuivat vastaavalle tavalliselle kurssille. Viisi aineenopettajaa toteutti intervention oppitunnit yhteensä yhdeksällä lukiokursillaan.

Ensimmäisellä intervention oppitunnilla opiskelijat valitsivat heitä kiinnostavan terveysaiheen sekä pienryhmän, jossa työskenneltiin koko intervention ajan. Terveysaiheet eli unilääkkeet, aurinko ja terveys, ruoan lisäaineet ja kännykkäsäteily oli valittu sen mukaisesti, että niistä saattoi löytää internetistä luotettavuuden suhteen erilaista, ristiriitaisinkin informaatiota.

Ristiriitaisten aiheiden on myös todettu lisäävän huomion kiinnittämistä tekstin kirjoittajan asiantuntijuuteen ja muihin lähteen piirteisiin.

Lukiolaisten intervention kolmella ensimmäisellä oppitunnilla opettaja esitti lyhyet tietois-kut tiedonhausta, nettitekstien luotettavuuden arvioinnista sekä synteessin laatimisesta. Kun-kin tietois-kun jälkeen opiskelijat työskentelivät pienryhmissä vastaamalla yhteisen Google Docs-pohjaisen työskentelydokumentin kysymyksiin ja tehtäviin. Viimeisen oppitunnin seminaarissa opiskelijat jakoivat toisilleen tutkivan nettiluke-misen prosessinsa tuloksia ja oppimaansa.

Alkutestinä ennen interventiota sekä loppu-tes-tinä intervention jälkeen kuudesluokkalaiset ja lukiolaiset tekivät verkkopohjaisessa tutki-musympäristössä tutkivan nettilukemisen tehtä-vän. Tehtävänannossa heitä pyydettiin tutkimaan ristiriitaista aihetta suljetussa nettiympäristössä. Alku- ja lopputesti olivat muuten samanlaisia, mutta tutkittu aihe oli eri. Kuudesluokkalaisten aiheina olivat tietokonepelaaminen ja ruudulta lukeminen, kun taas lukiolaisten aiheina olivat rokottaminen ja ravintorasvat.

Tehtävässä nuoret etsivät ja valitsivat net-titekstejä täsmähakukoneella, arvioivat netti-tekstien luotettavuutta ja kirjoittivat synteessin nettitekstien avulla. Lisäksi nuoret tekivät perus-lukutaitoja mittaavan testin ja lukiolaisilta kartoit-tettiin myös heidän internetiin liittyvät episteemi-set uskomuksensa eli se, miten he itse uskovat arvioivansa nettitekstejä lukiessaan niitä sekä heidän aiempi tietonsa tehtävien aiheista.

Tehtävävastausten pisteyttämisen kohteena oppilaiden käyttämät luotettavuuskriteerit

Aineiston analysointivaiheessa tarkastelin nuor-ten kirjoittamista nettitekstien luotettavuuden perusteluista, mitä lähteiden piirteiden tai netti-tekstien sisällön arviointikriteerejä he käyttivät.

Koska nettitekstien luotettavuuden perustele-minen on haastava taito, tunnistin ja pisteytin kuu-desluokkalaisten vastauksista kaikki heidän käyt-tämänsä relevantit nettitekstien luotettavuuden arviointikriteerit. Lisäksi luokittelin arviointikriteerit neljään luokkaan, joista kaksi liittyi lähteen piir-teisiin ja kaksi tekstin sisällöllisiin piirteisiin.

Koska lukiolaisilta voidaan odottaa kuudes-luokkalaisia korkeatasoisempaa osaamista, huo-mioin heidän perusteluistaan vain tärkeimpien arviointikriteerien kuten kirjoittajan, julkaisijan, motiivien ja evidenssin arvioinnin ja korroboraa-tion eli vertaamisen käytön sekä arviointikriteer-in käytön syvällisyyden. Näin ollen lukiolaisten arviointipistemäärä sisälsi sekä heidän peruste-luidensa monipuolisuuden että syvällisyyden.

Lisäksi tarkastelin kuudesluokkalaisten teke-mistä kirjoitelmista eli synteeseistä, hyödynsivät-kö he luotettavuuden perusteluissa käyttämiään arviointikriteerejä myös kirjoitelmassaan.

Lukiolaisten tiedontarpeen määrittelystä ja ha-kulausekkeista analysoin, pohtivatko he mahdollisia luotettavia lähteitä jo määritellesään tiedontar-peensa tai muodostaessaan hakusanoja täsmäha-kukoneeseen. Lukiolaisten tekemät nettitekstivalin-nat pisteytin valintojen hyödyllisyyden eli relevanssin ja luotettavuuden mukaisesti. Lisäksi analysoin luki-olaisten kirjoitelmista, miten he esimerkiksi viittasi-ivat lähteisiin ja integroivat lähteen sen sisältämään informaatioon tai vertailivat eri lähteitä.

Numeeriseksi muutetun aineiston analysoin monipuolisten tilastollisten menetelmien avulla. Interventioiden tehokkuutta tutkittaessa regres-sioanalyseissa kontrolloitiin useita taustatekijöi-tä kuten alkutestin pistemäärä, sukupuoli, perus-lukutaidot, tehtäväaihe ja aiempi tieto aiheesta, jolloin pystyttiin myös tarkastelemaan erikseen näiden tekijöiden yhteyttä nuorten kriittisen net-tilukemisen taitoihin.

Lisäksi erityisellä Reliable Change Index -analyysillä pystyin selvittämään, millaiset opis-

kelijat hyötyivät – tai eivät hyötyneet – interventioista. Analysin avulla tutkittavat luokiteltiin neljään luokkaan eli heihin, joiden suoriutuminen heikentyi alkutestistä lopputestiin, pysyi samalla tasolla, parani alkutestistä lopputestiin tai parani merkittävästi alkutestistä lopputestiin. Luokkien muodostamisen jälkeen pystyin tutkimaan, miten yksilölliset tekijät olivat yhteydessä kyseisiin luokkiin kuulumiseen.

Nettilukemisen taidot vaihtelevat

Väitöstutkimuksessani löysin huomattavia eroja niin kuudesluokkalaisten kuin lukiolaistenkin kriittisen nettilukemisen taidoissa. Nuoret erosivat toisistaan esimerkiksi arviointikriteerien käytössä, perusteluiden syvällisyydessä sekä lähteiden ja niiden piirteiden hyödyntämisessä tutkivan nettilukemisen prosessin eri vaiheissa.

Koska löysin selkeitä taitoeroja jo kuudesluokkalaaisilla, olisi tärkeää selvittää tarkemmin, miten ja missä vaiheessa erot kehittyvät sekä esimerkiksi mitkä kotiympäristön tekijät vaikuttavat taitojen kehittymiseen. Lisäksi kriittisen nettilukemisen perustaitoja tulisi alkaa opettaa jo alakoulun ylemmillä luokilla ikätasoisesti sopivalla tavalla. Tulosten perusteella lukiolaisten opetuksen tulisi kohdentua haastavampiin taitoihin eli informaation varmentamiseen muiden tekstien avulla sekä syvälliseen arviointikriteerien käyttöön.

Väitöstutkimukseni osoitti, että taitojen mallintamisella ja opettamisella sekä yksilöllisellä ja yhteisöllisellä harjoittelulla tutkivan nettilukemisen prosessin aikana voidaan parantaa nuorten kriittisen nettilukemisen taitoja, erityisesti lähteiden kirjoittajan ja julkaisijan huomioimista, arvioimista ja hyödyntämistä. Tulos on tärkeä, sillä Aku Ankka -lehdenkin korostama kirjoittajan asiantuntijuuden arvioiminen on olennainen osa kriittisen nettilukemisen taitoja ja nettitekstien sisällön arviointia helpompi taitojen opettamisen lähtökohta.

Sen sijaan interventio ei parantanut kuudesluokkalaisten taitoja perustella nettitekstien luotettavuutta sisällöllisillä tekijöillä eikä perustelujen hyödyntämistä kirjoitelmissa. Lukiolaisilla interventio ei puolestaan lisännyt lähteiden piirteiden hyödyntämistä tiedontarpeen määrittelyssä.

Nämä tulokset olivat osin odotettuja, sillä nettitekstien sisällön luotettavuuden arviointi on haastava taito aikuisillekin, varsinkin jos aiempaa tietoa aiheesta ei ole paljon. Lisäksi lukiolaisten interventiossa tiedontarpeen määrittelyn tärkeys tuotiin esille vain implisiittisesti eli tulos korostaa taitojen konkreettisen opettamisen tärkeyttä.

Lisäksi havaitsin, että intervention jälkeenkin niin kuudesluokkalaisten kuin lukiolaistenkin kriittisen nettilukemisen taitojen keskimääräinen taso olisi voinut olla korkeampi. Tulosta selittävät luultavasti myös motivaatiotekijät, sillä observoinnit ja interventio-opettajien näkemykset viittasivat siihen, että oppituntien aikaisessa sitoutumisessa ja keskittymisessä oppimiseen oli selkeitä eroja nuorten välillä.

Kaikki nuoret eivät myöskään luultavasti motivoituneet vastaamaan alku- ja lopputestiin niin hyvin kuin olisivat osanneet, sillä esimerkiksi kuudesluokkalaaisilla samanlainen nettiluketestit toistui yhteensä neljä kertaa. Lisäksi testissä suoriutuminen ei vaikuttanut arvosanoihin kummallakaan kouluasteella. Motivaatiotekijöistä huolimatta laajempien ja korkeatasoisempien oppimistulosten saavuttamiseksi tarvitaan luultavasti toistuvaa ja pitempiaikaista kriittisen nettilukemisen taitojen opetusta.

Väitöstutkimuksessani nuorten kriittisen nettilukemisen taitoihin olivat yhteydessä alkutestitulokset, tehtäväaihe, tekstivalinnat sekä episteemisistä uskomuksista nettitekstin asiantuntijuuden arvioiminen ja informaation varmentaminen muiden tekstien avulla. Peruslukutaidoilla eli lukusujuvuudella ja luetun ymmärtämisellä oli

merkitystä nuorten kriittisen nettilukemisen taidoissa, mutta yhteydet eivät olleet yksiselitteisiä.

Sen sijaan sukupuoli tai aiempi tieto aiheista eivät selittäneet nuorten kriittisen nettilukemisen taitoja. Tulevissa tutkimuksissa on syytä tutkia tarkemmin ja vielä laajemmin yksilöllisten ja muiden tekijöiden merkitystä nuorten kriittisen nettilukemisen taidoissa ja niiden oppimisessa.

Lisääntynyt harhaanjohtavan informaation leviäminen internetissä on merkittävä yhteiskunnallinen ongelma, joka vaikeuttaa tutkimukseen tai asiantuntijoiden välittämään informaatioon perustuvaa päätöksentekoa niin meidän jokaisen arjessa kuin ylemmilläkin päätöksenteon tasoilla. Koska internet on nykyään tärkeä tiedonlähde eri ikäisille ja leviävän misinformaation määrään on vaikea suoraan vaikuttaa, on tärkeä kehittää taitoja tunnistaa epäluotettavampi informaatio ja hyödyntää luotettavampaa informaatiota.

Väitöstutkimukseni myös osoitti, että yliopisto-opiskelijoilla kehitetty kysely internetiin liittyvistä episteemisistä uskomuksista on toimiva myös lukioikäisillä ja kahdessa terveysaiheessa. Lisäksi tutkivan nettilukemisen tehtävän yhteydessä käytetyt täsmähakukoneet auttavat rajaamaan tekstivalintoja, mutta mahdollistavat

samalla lähes autenttisen tiedonhaun ja nettitekstien valinnan.

Pedagogisesti väitöstutkimukseni toi esille, että kriittisen nettilukemisen taitojen opetus voidaan integroida koherentisti tutkivan nettilukemisen prosessin eri vaiheisiin. Erilaisista opetusmenetelmistä huolimatta eksplisiittinen opettaminen eli taitojen mallintaminen ja esimerkkien antaminen näyttää olevan välttämätöntä kriittisen nettilukemisen taitojen oppimiselle.

Lukiolaisten interventiossa käytetty jaettu työskentelydokumentti edellyttää opiskelijoilta metakognitiivisten taitojen käyttöä eli yhteistä oppimisen ja työskentelyn suunnittelua sekä korostaa oppimisprosessia vain lopputuloksen sijaan. Digitaalinen työskentelydokumentti myös tekee ryhmäkohtaisen tutkivan nettilukemisen prosessin näkyväksi ja seurattavaksi opettajalle.

Vaikka väitöstutkimukseni interventiot osoittautuivat suhteellisen toimiviksi, jatkossa on hyvä kiinnittää enemmän huomiota nuorten episteemisiin uskomuksiin, opetuksen eriyttämiseen, motivointiin sekä henkilökohtaisen palautteen antamiseen tutkivan nettilukemisen eri vaiheiden aikana.

FinRAn sääntömääräinen kevätkokous

Lauantaina 27.4.2024 klo 13.00
Lapland-hotelli, Yliopistonkatu 44, Tampere

Esillä sääntömääräiset asiat.
Lisäksi valitaan toiminnantarkastajien varajäsenet, yksi johtokunnan jäsen ja kaksi johtokunnan varajäsentä.

Johtokunta